

2. Гуркова О. В. Регламентация бизнес-процесів як складова щодо підвищення ефективності діяльності Одеської дирекції УДППЗ «Укрпошта» / О. В. Гуркова // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – № 1. – [Т. 2.] – С. 16-29.

3. Егоршин А. П. Управление персоналом : [учеб. пособ.] / А. П. Егоршин. – [2-е изд.] – Н. Новгород : ИИМБ, 1999. – 624 с.

4. Козенков Д. Е. Проектування бізнес-процесів як основа створення архітектури підприємства / Д. Е. Козенков // Вісник СумДУ. Серія Економіка. – 2011. – № 3. – С. 126-136.

5. Лопашук І. А. Теорії мотивації та методологічні основи впливу мотивації персоналу на досягнення загальних цілей підприємства / Лопашук І. А., Василькова К. В., Міхальова А. В. // Молодий вчений. – Грудень, 2014. – № 12 (15). – С. 11-14.

6. Мартинюк Н. Ю. Аналіз підходів до виділення бізнес-процесів на підприємстві [Електронний ресурс] / Н. Ю. Мартинюк. – Джерело доступу : <http://nubip.edu.ua/sites/default/files>

7. Пилипенко А. А. Менеджмент : [навч. посіб.] / Пилипенко А. А., Пилипенко С. М., Отенко В. І. – Х. : Видавничий Дім ІНЖЕК, 2005. – 456 с.

8. Сердюк О. І. Регламентування як метод організування діяльності з управління персоналом / О. І. Сердюк // Матеріали науково-практичної конференції професорсько-викладацького складу Полтавської державної аграрної академії (м. Полтава 13-14 травня 2015 року). – Т. 1 – Полтава, РВВ ПДАА. – 2015. – С. 186-189.

Рецензент – д.е.н., професор Махмудов Х. З.

УДК 658.5:338.432

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ВИРОБНИЧИХ РЕСУРСІВ У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

***Сосновська О.О., к.е.н., доцент
Полтавська державна аграрна академія***

Проведено аналіз існуючих наукових підходів до визначення складу виробничих ресурсів підприємства. Досліджено стан забезпеченості сільськогосподарських підприємств Полтавської області основними видами виробничих ресурсів. Проаналізовано досягнутий рівень ефективності використання земельних та трудових ресурсів. Вивчено рівень забезпеченості підприємств матеріально-технічними ресурсами. Виявлено основні чинники, які негативно впливають на ефективність їх використання. Обґрунтовано взаємозв'язок досягнутого рівня ефективності використання виробничих ресурсів із кінцевими показниками результативності виробничо-господарської діяльності.

***Ключові слова:** виробничі ресурси, земельні ресурси, трудовий потенціал, основні засоби, матеріально-технічне забезпечення, техніко-технологічна база підприємства, інвестиції.*

Постановка проблеми. Сільське господарство України, як і інші галузі виробництва, в останній період опинилось в скрутному становищі, що вимагає від сільськогосподарських товаровиробників вчасного формування виробничих ресурсів та їх раціонального використання з урахуванням фактору обмеженості. Оптимальний рівень забезпечення аграрного сектору економіки виробничими ресурсами є необхідною умовою для здійснення ефективної господарської діяльності, удосконалення виробництва і поліпшення умов праці. Зважаючи на те, що значна частина підприємств працюють на межі банкрутства, що викликано відсутністю коштів для фінансування діяльності, недо-

статньою державною підтримкою тощо, більшість із них не мають можливості щодо здійснення навіть простого відтворення виробничих ресурсів. Саме науково-теоретична та практична значимість указаних проблем обумовила актуальність обраної теми дослідження.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблема формування і ефективного використання виробничих ресурсів підприємств досліджувалась такими відомими економістами: Андрійчук В.Г., Бугуцький О.А., Гайдуцький П.І., Крисальний О.В., Лукінов І.І., Месель-Веселяк В.Я., Нелеп В.Н., Пасхавер Б.Й., Саблук П.Т., Стельмашук А.М., Трегобчук В.М. та інші. Їх дослідження переважно присвячені проблемі оптимізації складу та підвищення ефективності використання виробничих ресурсів сільськогосподарських підприємств.

Постановка завдання. Наявність дискусійних проблем, а також об'єктивна необхідність визначення головних чинників ефективного формування та використання виробничих ресурсів сільськогосподарських підприємств обумовили вибір теми дослідження. Метою дослідження є встановлення галузевих особливостей та обґрунтування організаційно-економічних передумови ефективного використання виробничих ресурсів у сільськогосподарських підприємствах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Виробничі ресурси – це сукупність ресурсів, які використовує підприємство у процесі здійснення певного виду діяльності [1]. До них відносяться земельні ресурси, засоби та знаряддя праці, предмети праці, трудові ресурси та інформація. Деякі науковці відносять до них і підприємницьку здатність, під якою розуміють процес пошуку нових можливостей, заповзятливість, здібність до ризику. Всі ресурси є не безкоштовними, обмеженими і рідкими [4].

Ми вважаємо, що найбільш повним слід вважати трактування виробничих ресурсів підприємства як сукупність певних чинників, які підприємство має в наявності та які можуть бути залучені ним для досягнення конкретної мети.

Основною складовою виробничих ресурсів у сільськогосподарських підприємствах є земля. У підвищенні економічної ефективності використання землі, як основного засобу виробництва, важлива роль належить впровадженню досягнень науково-технічного прогресу. Разом з тим його розвиток повинен спрямовуватись на досягнення найбільшої віддачі за відносно менших витрат ресурсів або за їх абсолютної економії [2].

Статистичні дані свідчать про зменшення площі сільськогосподарських угідь у сільськогосподарських підприємствах Полтавської області (табл. 1).

Аналіз даних табл. 1 показує, що загальна земельна площа сільськогосподарських підприємств області впродовж 2010-2014 рр. залишалася незмінною. Характерною ознакою землекористування є високий рівень залучення земель до сільськогосподарського обороту. Він коливається в межах від 64,0-65,6%. Площа ріллі за цей же період дещо скоротилася і становить 1712,7 тис. га, проте рівень розораності сільськогосподарських угідь зріс із 91,7% до 92,9%. Він залишається надзвичайно високим, що не створює передумов до

розширеного відтворення родючості землі зважаючи на існуючу структуру посівних площ сільськогосподарських культур.

Таблиця 1

**Динаміка землезабезпеченості сільськогосподарських підприємств
Полтавської області, 2010-2014 рр.**

Показники	Роки					2014 р. у % до 2010 р.
	2010	2011	2012	2013	2014	
Усього земель, тис. га	2875,0	2875,0	2875,0	2875,0	2875,0	100,0
Всього сільськогосподарських угідь, тис.га	1873,8	1872,5	1863,3	1849,8	1842,1	98,3
із них рілля	1717,9	1718,8	1721,8	1717,4	1712,7	99,7
Середньооблікова чисельність працівників, осіб	46716	46268	45692	45222	42069	90,0
Припадає на одного середньо- облікового працівника, га:						
сільськогосподарських угідь	40,1	41,0	40,8	40,9	43,8	109,2
ріллі	36,8	37,1	37,7	38,0	40,7	110,6

Розраховано автором за даними звітності Головного управління статистики у Полтавській області [6].

Структурно-динамічний аналіз посівних площ аграрних підприємств за 2010-2014 рр., показав що основну частину в ній займають посіви зернових і зернобобових культур. Питома вага їх у цей період залишалася високою і продовжує зростати із 55,2 % до 55,4 %. Це пов'язано із стійким попитом саме на зерно. Суттєво збільшилася посівна площа соняшнику (на 19,7 %) за одночасного зменшення посівів цукрового буряку [6]. Такі зміни викликані, з одного боку, зменшенням прибутковості вирощування цукрових буряків та появою сильних іноземних виробників цукру, а з іншого високою прибутковістю виробництва соняшнику та стійким попитом на нього.

У забезпеченні сталого розвитку аграрного сектору економіки та конкурентоспроможності сільськогосподарського виробництва пріоритетного значення набуває проблема формування та ефективного використання трудового потенціалу галузі. Як свідчить аналіз статистичних даних кількість сільського населення скоротилася до 628,2 тис. осіб, або на 15,3%. Ці фактори негативно впливають на процеси забезпечення сільськогосподарського виробництва кваліфікованими кадрами. Саме цією обставиною пояснюється зростання землезабезпеченості сільськогосподарських підприємств. Так, якщо у 2010 р. на 1 середньооблікового працівника припадало 47,4 га сільгоспугідь та 38,8 га ріллі, то у 2014 р. відповідно 51,5 га та 42,2 га.

Основою формування трудового потенціалу в аграрному секторі виступає сільське населення у працездатному віці. Чисельність даної категорії населення за період 2010–2014 рр. у Полтавській області зменшилася із 382,4 тис. осіб до 368,8 тис. осіб, або на 3,6% [6]. Провідну роль у даному процесі відіграв високий рівень його передчасної смертності, який з 1998 р. став єдиною причиною втрат людей даної вікової категорії [6].

Іншою причиною скорочення чисельності зайнятого населення стало скорочення попиту підприємств та організацій на робочу силу через різке скорочення обсягів виробництва продукції у всіх галузях внаслідок зниження купівельної спроможності населення. Фактичне безробіття на селі з урахуванням людей, які вже не шукають роботу, а займаються особистим селянським господарством, як мінімум вдвічі вище порівняно з офіційними даними.

Необхідною передумовою досягнення цілей організації є забезпеченість її кадрами не лише в оптимальній кількості, але і належної якості. Як показали наші дослідження, за останні десять років через падіння обсягів виробництва в сільському господарстві у півтора рази, погіршення соціально-економічних умов на селі, загострення демографічної ситуації, відбулося не лише скорочення чисельності зайнятих у сільському господарстві, з 138,6 тис. осіб у 2005 р. до 120,6 тис. осіб у 2014 р., але й значно погіршився їх якісний склад. Особливу тривогу викликають низькі темпи зростання працевлаштування та закріплення молодих спеціалістів, який за даними обласного Центру зайнятості, у 2014 році склав із числа випускників цього ж року лише 20,4%. Додаткова потреба сільського господарства у фахівцях за рахунок випускників аграрних навчальних закладів задовольняється лише на 10–15%.

Обов'язковим речовим елементом будь-якого виробничого процесу є засоби виробництва. Вони створюють виробничо-технічний потенціал аграрної сфери, що визначається сукупністю матеріально-речових елементів виробництва, які забезпечують можливість виконання всього циклу технологічних операцій із виробництва сільськогосподарської продукції [5]. Саме від раціональності, інтенсивності використання, якісного стану та ефективності використання основних засобів – головної складової техніко-технологічної бази залежить результативність та ефективність господарювання аграрних підприємств.

Аналіз матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств показує, що у сільському господарстві Полтавської області сформувалась така структура основних засобів, в якій частка будівель і споруд становить до 70-72%, а машин, устаткування, передавальних пристроїв і транспортних засобів лише 10-12%, що не відповідає сучасним техніко-технологічним вимогам виробництва. [6]. Проаналізуємо стан матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств (табл. 2).

Таблиця 2

Рівень матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств Полтавської області, 2010-2014 рр.

Показники	Роки					2014 р. у % до 2010 р.
	2010	2011	2012	2013	2014	
1	2	3	4	5	6	7
Наявність енергетичних потужностей – всього, тис. квт	2406	2461	2518	2498	2549	105,9
в т.ч. на 100 га посівної площі, квт	183	186	190	189	195	106,6
Наявність сновних видів сільськогосподарської техніки:						

1	2	3	4	5	6	7
Тракторів – всього, шт	10352	10269	10451	10391	10459	101,0
в т.ч. на 100 га ріллі	8	8	8	8	8	100,0
Комбайни зернозбиральні – всього, шт	1981	1984	1964	1900	1876	94,7
в т.ч. на 100 га посіву зернових	5	5	7	6	8	160,0
Комбайни кукурудзозбиральні – всього, шт	159	143	152	128	127	79,9
в т.ч. на 100 га посівної площі кукурудзи	1	0	0	0	0	х

Розраховано автором за даними звітності Головного управління статистики у Полтавській області [6].

Аналіз даних таблиці 2 показує, що енергозабезпеченість сільськогосподарського виробництва в області дещо зросла. Так, якщо у 2010р. вона становила 183 кВт у розрахунку на 100 га посівної площі, то у 2014 р. 195 кВт, що на 6,6% більше. Дещо збільшилася кількість тракторів на 107 одиниць, проте на 100 га орних земель в області їх припадає лише 8 за потреби 14, тобто у 1,8 рази менше. Погіршився рівень забезпеченості підприємств збиральною технікою. Забезпеченість сільського господарства основними видами сільськогосподарської техніки знаходиться в межах 40-60% від потреби. До того ж майже 90% її вже давно відпрацювала свої нормативні строки експлуатації.

Ефективність використання матеріальних ресурсів також невисока, що в певній мірі пояснюється прямою залежністю її від співвідношення цін на ресурси для сільськогосподарського виробництва і цін на сільськогосподарську продукцію. Результат такого стану матеріально-технічної бази – зменшення обсягів виробництва. У рослинництві згортаються такі високорентабельні галузі як садівництво, овочівництво, знижується економічна ефективність виробництва цукрових буряків, кормових культур тощо. Якщо частка оборотних активів у 2010 році становила 16,6 %, то у 2014 році вона зменшилася до 14,2 % [6].

У сучасних умовах механізм управління виробничими ресурсами підприємств не відповідає завданням підвищення ефективності їх функціонування. Вартість валової продукції сільського господарства у 2014р. становила 9.8 млрд. грн, що на 48,8% більше порівняно із 2010 р. Проте динаміка її впродовж цього періоду була неоднозначною. Так, найбільші темпи приросту спостерігалися у 2013 р., а найбільш помітний спад у 2012 р., що було, перш за все, наслідком впливу природно-кліматичних умов.

Темпи приросту обсягів виробництва у розрізі галузей рослинництва і тваринництва були практично ідентичні загальному приросту. Зростання обсягів виробництва сільськогосподарської галузі у 2014р. сприяло підвищенню її рентабельності. Так, у рослинництві прибуток зріс майже втричі, а у тваринництві – у 4 рази порівняно із 2010 р. Рівень рентабельності відповідно склав 23,4% по сільськогосподарському виробництву та 26,7% та 12,7% відповідно по рослинництву і тваринництву. Проте одночасне зростання витрат виробництва за рахунок росту цін на матеріальні ресурси, в першу чер-

гу, для виробництва продукції рослинництва, яке суттєво випереджало ріст цін на продукцію галузі, обумовили зменшення рівня рентабельності його продукції на 1,3 в.п. порівняно із попереднім періодом. В той же час темпи росту цін на продукцію тваринництва дозволили суттєво збільшити прибуток галузі та підвищити рівень рентабельності її виробництва майже у 2,5 рази. Отже, постає питання про те, а чи доцільно сьогодні обмежувати виробництво продукції тваринництва. Адже лише за оптимального поєднання цих двох галузей можна досягти високих темпів економічного зростання галузі.

Прискорення оновлення техніко-технологічної бази сільськогосподарських підприємств, своєчасне вилучення застарілих та малоефективних знарядь є головною умовою підвищення ефективності використання виробничих засобів. Однак вирішення цієї проблеми потребує значних фінансових коштів, що можливо лише за умови державної підтримки, а також залучення внутрішніх та зовнішніх інвестицій.

Якщо до 2013 р. держава збільшувала кількість коштів на підтримку сільськогосподарського виробництва, то у 2014 р. їх обсяг суттєво зменшився до 3,9 млн. грн., або у 17 разів. Аналіз динаміки інвестицій в основний капітал у сільськогосподарських підприємствах Полтавської області показує, що до 2013 року вони стабільно зростали, проте у 2014 р. зменшилися до 1,6 млрд. грн., або на 14,9% порівняно із попереднім періодом, що загрожує стану основної діяльності. В той же час динаміка прямих іноземних інвестицій у сільське господарство є протилежною. Так, якщо їх обсяг у 2010р. склав 18,0 млн. грн, то у 2014 р. лише 11,4 млн. грн., що на третину менше порівняно із 2010 р.

Прискорення оновлення техніко-технологічної бази сільськогосподарських підприємств, своєчасне вилучення застарілих та малоефективних знарядь є головною умовою підвищення ефективності використання виробничих засобів. Суттєвого росту ефективності використання основних засобів можна досягти за рахунок подальшої механізації та автоматизації виробництва, досягнення раціонального співвідношення елементів у їх структурі, впровадження ресурсоощадних та безвідходних технологій, врахування природно-кліматичних умов. Важливим напрямом зростання її є використання прогресивних форм організації виробництва. Зокрема, поглиблення спеціалізації підприємств, концентрація та кооперування виробництва. Ефективне використання основних засобів забезпечується в умовах удосконалення та розвитку різноманітних методів мотивації працівників до ефективного і раціонального використання сільськогосподарської техніки.

Тому при формуванні виробничих ресурсів аграрних підприємств необхідно більше уваги приділяти не лише кількісному їх нарощуванню, а і якісному вдосконаленню та дотриманню раціональних пропорцій між окремими складовими. З метою забезпечення результативного процесу формування та використання виробничих ресурсів, при його організації необхідно враховувати сукупність факторів, що впливають на них і водночас визначають їх ефективність. Основними такими аспектами є: екологічний, соціальний, еко-

номічний, виробничий та фінансовий, що виступають як невід’ємні елементи системи підвищення ефективності використання виробничих ресурсів.

Висновки. Економічне зростання будь-якого підприємства та зростання ефективності виробництва в цілому потребує ефективного використання виробничих ресурсів, між якими існують тісні економічні взаємозв’язки. Проведений аналіз забезпеченості та ефективності використання виробничих ресурсів у сільськогосподарських підприємствах дає підстави стверджувати, що забезпечення продовольчої безпеки країни залежить від досягнутого рівня їх використання та відтворення. Покращення економічної ситуації в сільському господарстві і забезпечення максимального використання його можливостей досягається за умови кількісної, якісної та структурної досконалості виробничих ресурсів.

Список використаних джерел:

1. Бизнес словарь [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://expbiz.ru/business-dictionary.html>.
2. Білоусько Я.К. Техніко-технологічне забезпечення сільського господарства / Я.К. Білоусько, Ю.Я. Лузан, В.Л. Товстопят // Економіка АПК. – 2012. – № 12. – С. 29-33.
3. Гуткевич С. О. Управління економічними ресурсами підприємства / С.О. Гуткевич // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – №7. – С.99-105.
4. Матросова Л.М. Теоретичні засади поняття «виробничі ресурси підприємства» та їх класифікація / Л.М. Матросова, С.А. Носкова // Економічний вісник Донбасу. – №12 (24). – 2011. – С. 207-211.
5. Піняга Н.О. Забезпеченість виробничими ресурсами сільськогосподарських підприємств / Н.О. Піняга // Сталий розвиток економіки. – №2 (12). – 2012. – С. 272.
6. Полтавська область у 2014 р.: [стат. щорічник] Полтава: Головне управління статистики у Полтавській області, 2014. – С. 261.

Рецензент – д.е.н., професор Махмудов Х. З.

УДК 338.436

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ
ПІДПРИЄМСТВАМИ АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ**

***Сьомич М.І., к.держ.упр., доцент
Полтавська державна аграрна академія***

В статті проаналізовано стан функціонування підприємств агропромислового комплексу. Визначено сутність організаційно-економічного механізму управління підприємствами АПК як складної багатопланової системи, що знаходиться в процесі постійного еволюційного розвитку, діючої у всьому різноманітті альтернативних форм і методів на різних рівнях економічної діяльності, що представляє сукупність взаємодіючих елементів безпосереднього впливу на процес суспільного виробництва сільськогосподарської продукції і оперативного реагування на зміну ринкової кон’юнктури. Визначено організаційну та економічну частини механізму відповідно з розподілом факторів, що визначають специфіку його функціонування. Запропоновано організаційно-економічний механізм функціонування підприємств АПК, що включає підсистеми створення, функціонування та взаємодії із зовнішнім середовищем. Визначено його основні завдання та функції.

Ключові слова: агропромисловий комплекс, галузь, інструменти, організаційно-економічний механізм, сільськогосподарське підприємство, управління, функція.